

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

MUŞ İLİ SOSYOEKONOMİK ANALİZ RAPORU

Eylül 2024

İçindekiler

1	Genel Bilgi	1
2	Nüfus Göstergeleri	3
3	Ekonomi	6
4	İstihdam	7
5	Dış Ticaret.....	10
6	Turizm Göstergeleri.....	10
7	Sanayi Göstergeleri	12
8	Eğitim Göstergeleri	15
9	Sağlık Göstergeleri	16
10	Tarım Göstergeleri.....	18
	KAYNAKÇA	21

Tablolar

Tablo 1: İdari Birim Sayıları	1
Tablo 2: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	3
Tablo 3: Kurumsal Olmayan Nüfusun İş Gücü Durumu [15+ yaş].....	7
Tablo 4: İl Düzeyinde İstihdam ve İşsizlik Oranları.....	9
Tablo 5: Dış Ticaret Verileri	10
Tablo 6: 2023 Yılı İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri.....	11
Tablo 7: 2022 Yılı Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri.....	11
Tablo 8: Coğrafi İşaretli Ürün Listesi	14
Tablo 9: Okul, Derslik ve Öğrenci Sayıları.....	15
Tablo 10: Sağlık Göstergeleri.....	17

Şekiller

Şekil 1: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	2
Şekil 2: İl SEGE-2017 Gelişmişlik Kademeleri Haritası	2
Şekil 3: Muş İli Nüfus Değişimi	4
Şekil 4: Cinsiyete ve Yaş Aralıklarına Göre Nüfus Dağılımı.....	4
Şekil 5: Bağımlılık Oranları	5
Şekil 6: Net Göç ve Net Göç Hızı.....	6
Şekil 7: GSYH ve Kişi Başına GSYH	6
Şekil 8: Muş İli Ekonominin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH Dağılımı	7
Şekil 9: İşsizlik Oranı	8
Şekil 10: İstihdamın Sektörel Dağılımı, TRB2 Bölgesi	9
Şekil 11: Patent Başvuru ve Tescil Sayıları	13
Şekil 12: Faydalı Model Başvuru ve Tescil Sayısı.....	13
Şekil 13: Marka Başvuru ve Tescil Sayıları.....	14
Şekil 14: Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı.....	15
Şekil 15: Lise ve Üniversite Mezunlarının Oranı.....	16
Şekil 16: Yüz Bin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı.....	17
Şekil 17: Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Sayısı.....	18
Şekil 18: Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarı	19
Şekil 19: Tarım Alanı ve Bitkisel Üretim	20

1 Genel Bilgi

Doğal, tarihi ve kültürel değerler bakımından büyük bir turizm potansiyeline sahip olan Muş, Doğu Anadolu'nun Yukarı Murat-Van bölümünde, Çar Deresi ve Karni Deresi arasındaki ovaya kurulmuştur. Muş, doğudan Ağrının Patnos ve Tutak, Bitlis'in Ahlat ve Adilcevaz, kuzeyden Erzurum'un Karayazı, Hınıs, Tekman, Karaçoban, batıdan Bingöl'ün Karlıova ve Solhan, güneyden ise Diyarbakır'ın Kulp, Batman'ın Sason ve Bitlis'in Güroymak ve Mutki ilçeleri ile çevrilidir.

Muş ili; Merkez, Bulanık, Malazgirt, Varto, Hasköy ve Korkut olmak üzere 6 ilçeye ayrılmıştır. Toplam 23 belediyeye sahip olan Muş'ta 366 köy ve 124 mahalle bulunmaktadır. Muş ilinin toplam yüzölçümü 8.718 kilometrekaredir.

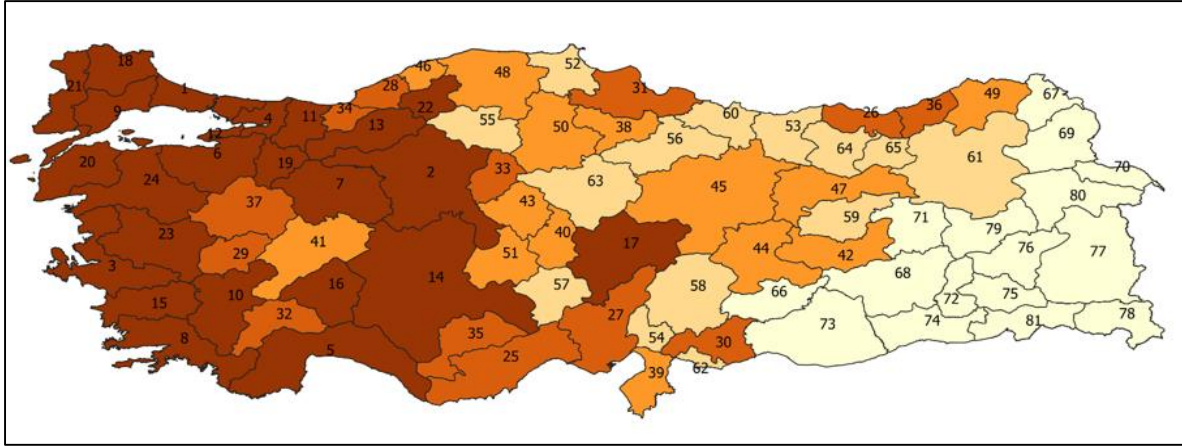
Tablo 1: İdari Birim Sayıları

İdari Birim	Sayı
Belediye sayısı	23
İlçe sayısı	6
Köy sayısı	368
Mahalle sayısı	124

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2024.

2017 yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (SEGE-2017) göre Muş ili Türkiye'de 81 il arasında 79. sırada yer almaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a). Araştırmada sekiz başlık altında yer alan 52 değişken üzerinden Güçlü Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. SEGE-2017 çalışmasında kullanılan il bazında kişi başına düşen GSYH değişkeni hariç diğer tüm değişkenler, SEGE-2011 çalışmasında kullanılan veri setinde de yer almıştır. Bir önceki SEGE araştırması olan 2011 yılı çalışmasına göre Muş ili 81. sırada yer almakta iken 2017 SEGE araştırmasında iki sıra ilerleyerek 79. sıraya yükselmiştir.

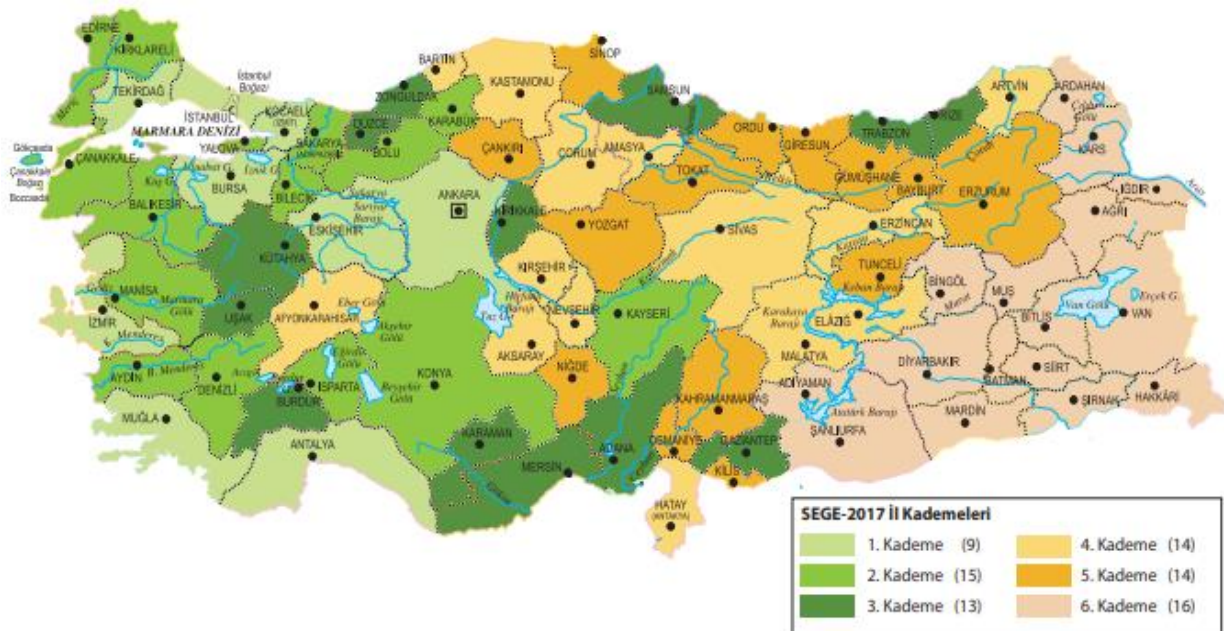
Şekil 1: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Kaynak: İl SEGE-2017 çalışmasından üretilmiştir.

Türkiye’de bulunan iller sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre altı kademeye ayrılmaktadır. En gelişmiş iller birinci kademede yer alırken en az gelişmiş iller altıncı kademede yer almaktadır. Şekil 2’de yer alan Türkiye haritasına bakıldığında altıncı kademe illerinin Muş’un da içinde bulunduğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 2: İl SEGE-2017 Gelişmişlik Kademeleri Haritası

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nda (SEGE 2022) 56 değişken kullanılarak Türkiye’de bulunan toplam 973 ilçenin göreceli sıralamaları ve kademeleri belirlenmiştir. Buna göre Muş’un sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması en iyi olan ilçesi Merkez ilçedir. Merkez ilçe 2017 yılında 678. sırada iken 2022 yılında 178 sıra yükselerek 500. sıraya yükselmiştir. Varto ilçesi 2017 yılında 910. sırada iken 2022 yılında 45 sıra yükselerek 865. sıraya yükselmiş ve her iki yılda da Muş’un en gelişmiş ilçeleri arasında ikinci sırada yer almıştır. Malazgirt, Hasköy ve Korkut ilçeleri sırasıyla 918., 919. ve 920. sırada yer almıştır. Korkut ilçesi 2017 ve 2022 yıllarında Muş’un en az gelişmiş ilçesi olmuştur. 2017 yılı ile karşılaştırıldığında her ilçede ilerleme olduğu gözlenmektedir. 2017 yılında Merkez ilçe ile Varto arasındaki gelişmişlik farkı 232 iken 2022 yılında bu fark 365’e yükselmiştir. Aynı şekilde Varto ve Malazgirt arasındaki gelişmişlik sıralaması farkı 2017 yılında 21 iken 2022 yılında 53’e yükselmiştir. Bu veriler ilçeler arasında (bölge içi) önemli sosyoekonomik gelişmişlik farklarının olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

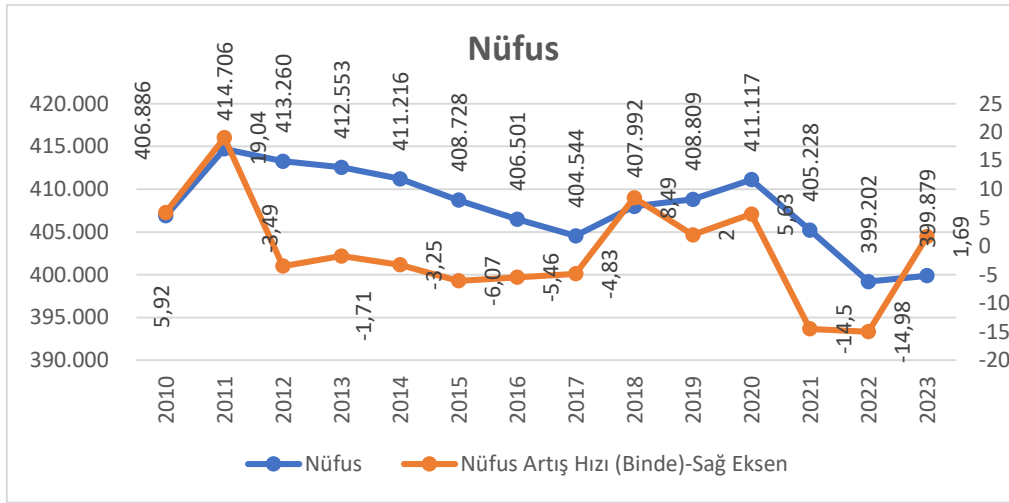
İlçe Adı	2022 SEGE	2017 SEGE	Değişim
Merkez	500	678	178
Varto	865	910	45
Malazgirt	918	931	13
Hasköy	919	936	17
Bulanık	920	942	22
Korkut	957	967	10

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2022) isimli çalışmadan üretilmiştir.

2 Nüfus Göstergeleri

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Muş ilinin 2023 yılı itibarıyla toplam nüfusu 399.879’dur. Nüfus bir önceki yıla göre %1,69 artış kaydetmiştir. Toplam nüfusun 203.272’si (%51) erkek, 196.607’si (%49) kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye’de kilometrekareye düşen kişi sayısı 111 iken TRB2 Bölgesi’nde 52, Muş’ta 50’dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

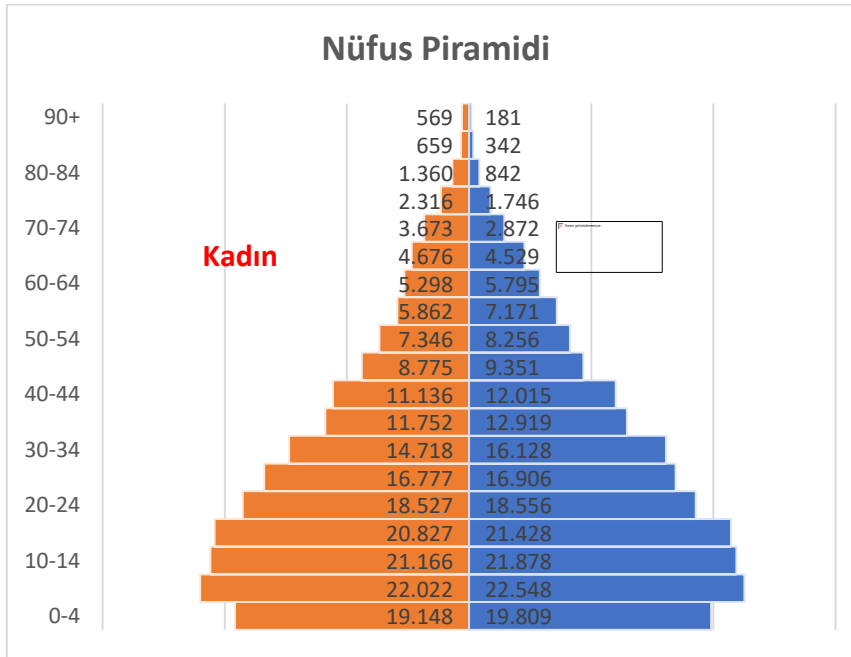
Şekil 3: Muş İli Nüfus Değişimi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

Muş ili oldukça genç bir nüfus yapısına sahiptir. TÜİK verilerine göre 2023 nüfusunun %51'i 25 yaşın altındadır. Ortanca yaş Türkiye'de 34 iken Muş'ta 24,2 olup Türkiye'deki en genç ortanca yaşa sahip ilk beş il içerisinde yer almaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,3 olup Türkiye ortalaması olan 3,1'in üzerindedir. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

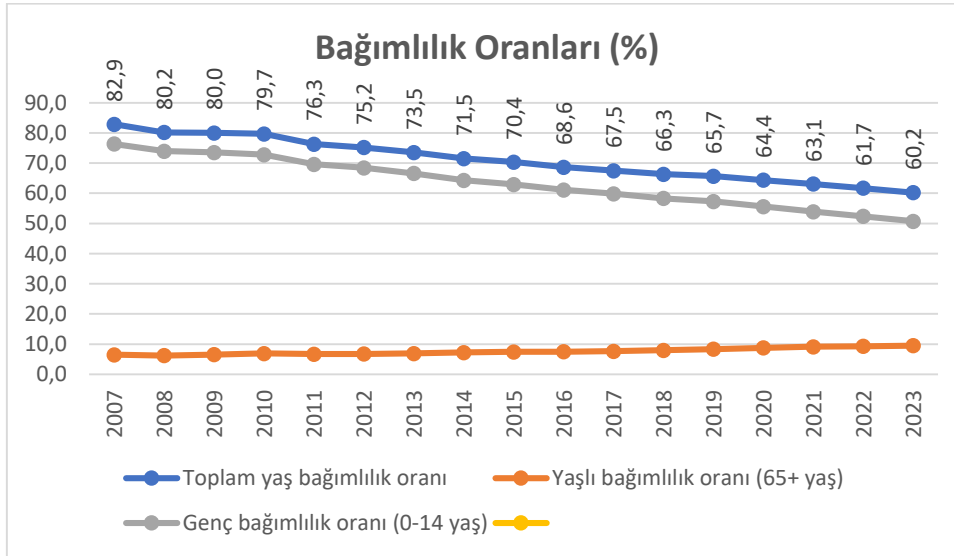
Şekil 4: Cinsiyete ve Yaş Aralıklarına Göre Nüfus Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

“15-64” yaş grubundaki her 100 kişi için “0-14” ve “65 ve daha yukarı” yaş gruplarındaki kişi sayısı olarak tanımlanan bağımlılık oranı verilerine bakıldığında Muş’ta toplam yaş bağımlılık oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. Toplam yaş bağımlılık oranı yıllar içerisinde gerilemiş olsa da hala %60’ın üzerinde gerçekleşmiştir. 2023 yılı için toplam yaş bağımlılık oranı Türkiye için %46,34 iken Muş ili için %60,24’tür. Muş, Türkiye’nin en yüksek yaş bağımlılık oranına sahip üçüncü ilidir. Yaşlı bağımlılık oranı Türkiye’de %14,95 iken Muş’ta %9,52 olup Türkiye ortalamasının altındadır. Genç bağımlılık oranları incelendiğinde ise Türkiye ortalamasının %31,39, Muş ortalamasının ise %50,72 olduğu ve Muş’un en yüksek genç bağımlılık oranına sahip beşinci il olduğu görülmektedir. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

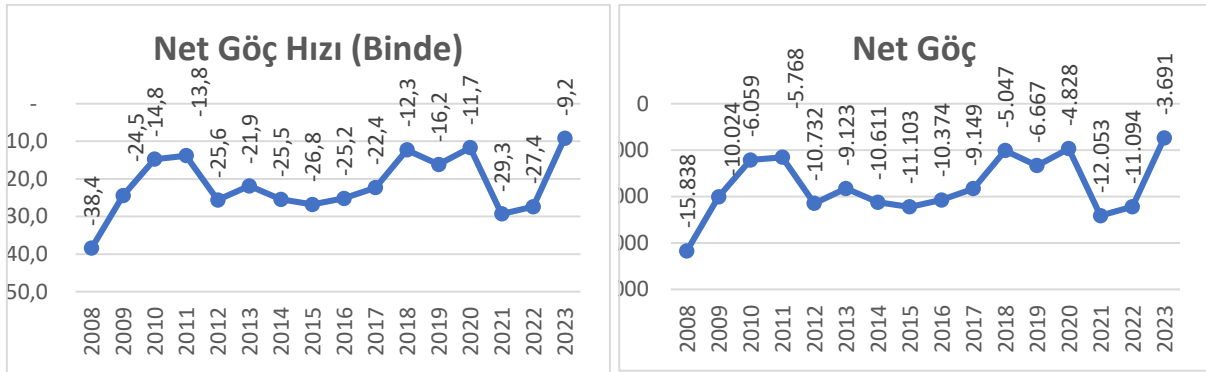
Şekil 5: Bağımlılık Oranları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

Muş ilinde doğumlara bağlı olarak nüfus her yıl artarken verilen göç alınan göçten fazla olduğu için net göç genellikle negatif olmaktadır. 2023 yılında Muş’a göç eden kişi sayısı 18.904, Muş’tan başka illere göç eden kişi sayısı ise 22.595’dir. Net göç -3.691 olurken net göç hızı ‰ -9,19 düzeyindedir.

Şekil 6: Net Göç ve Net Göç Hızı

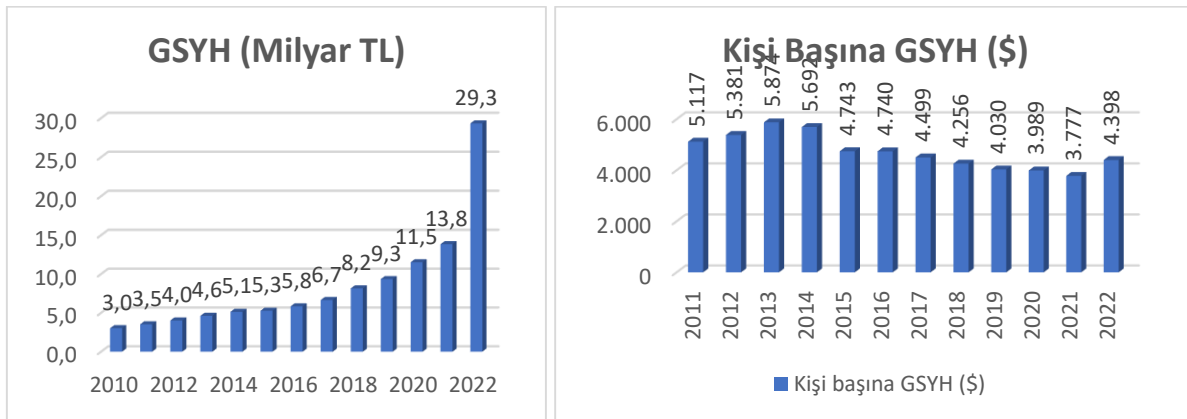

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

3 Ekonomi

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Muş ilinin ekonomik büyüklüğü (gayrisafi yurt içi hasıla değeri (GSYH) 2022 yılında 29,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu veriye göre Muş ekonomisinin Türkiye içerisindeki payı %0,20 seviyesindedir. Kişi başına GSYH değeri 2022 yılı için 4.398 dolar (72.894 TL) olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de kişi başına GSYH 2022 yılında 176.561 TL (10.659 \$) olarak gerçekleşmiştir. Muş’un kişi başına GSYH değeri Türkiye’nin kişi başına GSYH değerinin %41’ine denk gelmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Şekil 7: GSYH ve Kişi Başına GSYH

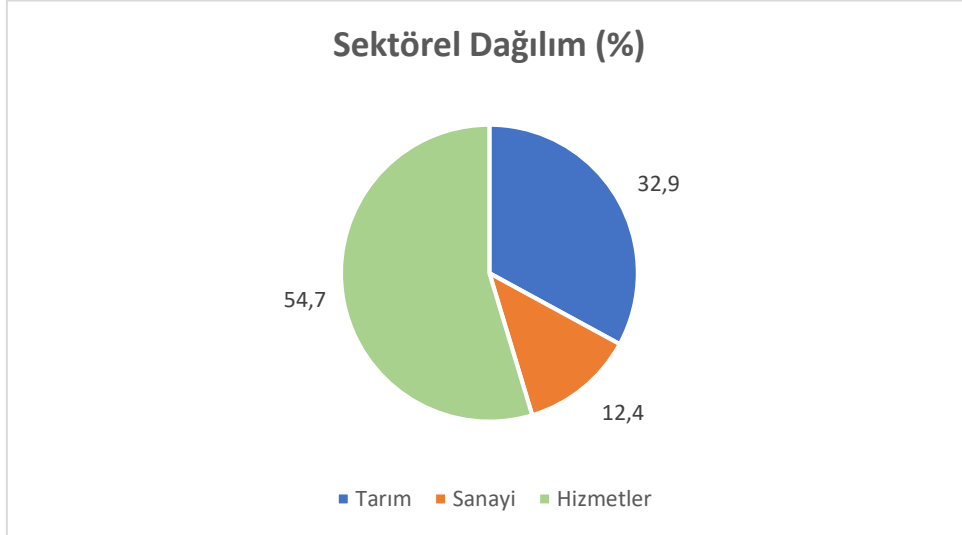

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

İktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla GSYH oranları incelendiğinde Muş ekonomisinde hizmetler sektörünün öne çıktığı görülmektedir. 2022 yılında hizmetler sektörünün payı %54,7 iken sanayi sektörünün payı %12,4 ve tarım sektörünün payı %32,9

seviyesindedir. Türkiye verileri (tarım %7,2, sanayi %35,0, hizmetler %57,8) ile Muş verileri karşılaştırıldığında Muş ilinde sanayi sektörünün ekonomideki payının düşük, tarımın payının ise yüksek olduğu söylenebilir.

Şekil 8: Muş İli Ekonominin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

4 İstihdam

Türkiye İstatistik Kurumu, istihdam ve işsizlik verilerini 18 Temmuz 2024 tarihine kadar il bazında değil Düzey-2 bazında açıklamaktaydı. 2023 yılında TRB2 Bölgesi'nde istihdam oranı %40 olurken işsizlik oranı %17,2 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Kurumsal Olmayan Nüfusun İş Gücü Durumu [15+ yaş]

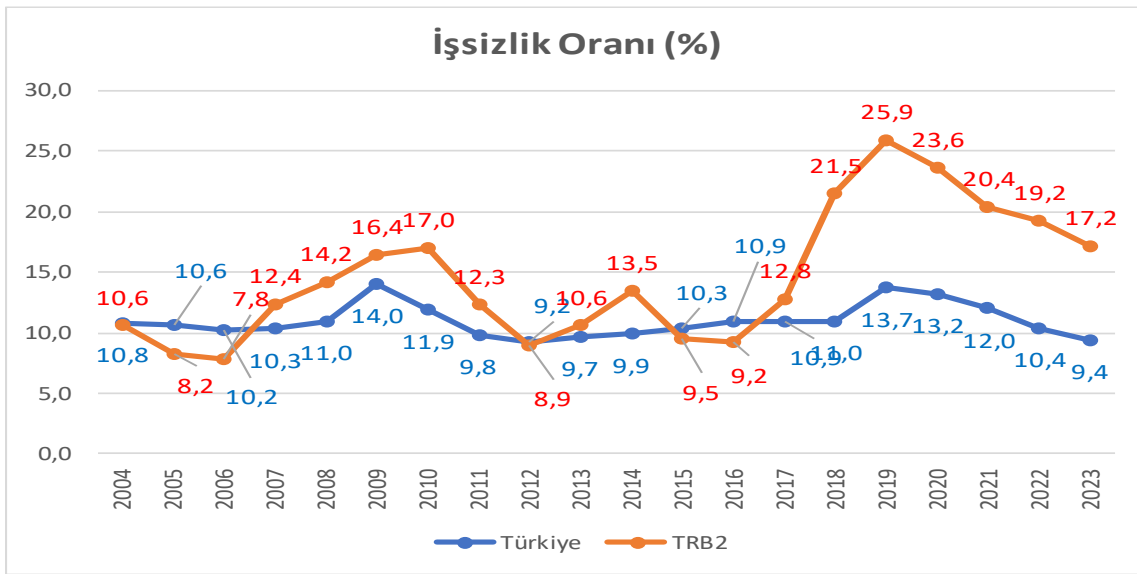
İş Gücü İstatistikleri	2010		2023	
	Türkiye	TRB2 Bölgesi	Türkiye	TRB2 Bölgesi
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (1000)	52.541	1.138	65.425	1.403
İş gücü (1000)	25.641	500	34.896	677
İstihdam (1000)	22.594	415	31.632	561
İşsiz (1000)	3.046	85	3.264	117
İş gücüne dahil olmayan nüfus (1000)	26.901	639	30.528	725
İş gücüne katılma oranı (%)	48,8	43,9	53,3	48,3
İşsizlik oranı (%)	11,9	17,0	9,4	17,2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	14,8	24,5	-	-
İstihdam oranı (%)	43,0	36,4	48,3	40,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

İstihdamın en önemli göstergesi olan işsizlik oranı hem Türkiye hem de TRB2 Bölgesi'nde 2019 yılında oldukça yüksek seviyeleri gördükten sonra gerilemeye başlamıştır. 2019 yılında %25,9 olan TRB2 Bölgesi işsizlik oranı, yıllar içinde azalarak %17,2'ye gerilemiştir.

İş gücüne katılma oranı Türkiye'de 2010 yılında %48,8 iken 2023 yılında %53,3'e yükselmiştir. TRB2 Bölgesi'nde ise bu oran %43,9'dan %48,3'e yükselmiş olmasına rağmen hala Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Şekil 9: İşsizlik Oranı

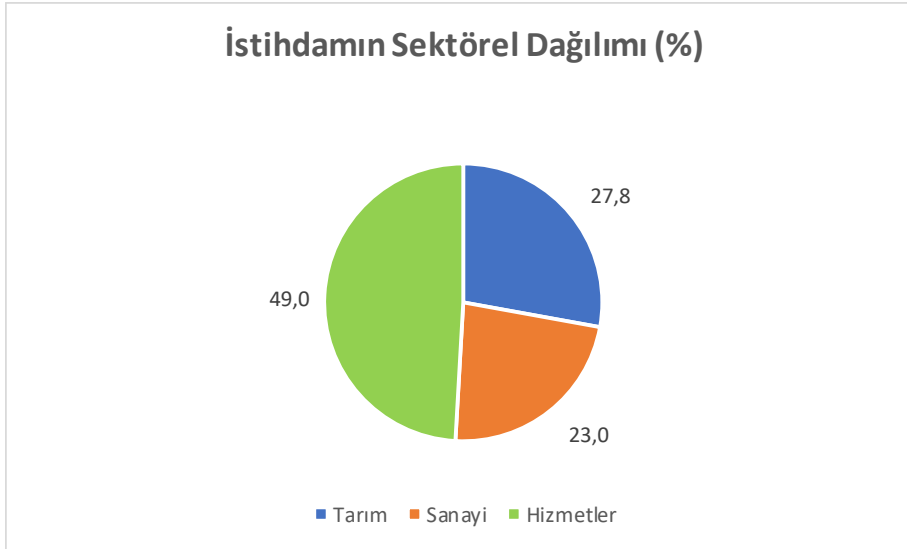
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde 2023 yılında TRB2 Bölgesi'nde hizmetler sektörünün payının %49, sanayi sektörünün payının %23 ve tarım sektörünün payının ise %27,8 olduğu görülmektedir. Türkiye'de tarım sektöründeki istihdam oranı %14,8 iken Muş'ta bu oranın %27,8 oluşu, Muş ili istihdamında tarımın önemini göstermektedir. Muş'ta tarım sektöründe istihdam oranının yüksek, üretim payının düşük olmasında, katma değerli üretimin yetersizliği ve gizli işsizlik önemli etkenlerdir.

Türkiye'de hizmetler sektöründe istihdam oranı %57,6 iken Muş'ta bu oran %49 olup, Türkiye değerinin altındadır. Muş'un turizm potansiyelinin etkin kullanımı ile bu oranının artış gösterebileceği düşünülmektedir. Sanayi sektöründe istihdam oranı Türkiye'de %27,5 iken Muş'ta bu oran %23 olup Türkiye genelinin altındadır. Sanayi sektörünün görece az gelişmiş olmasında iklimin etkisi önemlidir. Bununla birlikte, Muş'un sanayi altyapısının yetersiz olması, 6. Bölge teşviklerinden faydalanmak isteyen yatırımcıların diğer illere yönelmesine neden

olmaktadır. Son yıllarda Muş'ta iklim şartları iyileşmiş görünmektedir. Ayrıca, özellikle Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından yatırım altyapısına yönelik destekler sunulmaktadır. Bu olumlu gelişmelerin Muş'un sanayisine olumlu katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Şekil 10: İstihdamın Sektörel Dağılımı, TRB2 Bölgesi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

18 Temmuz 2024 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu 2022 ve 2023 yıllarına ait İl Düzeyinde İşgücü İstatistiklerini yayımlamıştır. Buna göre Muş ili iş gücüne katılma oranı dikkate alındığında, 2022 yılında %57,5 ile iller sıralamasında altıncı sırada yer alırken, 2023 yılında %49,8 ile 56. sırada yer almaktadır. İstihdam oranı %43,8 olan Muş ili %12,1 işsizlik oranı ile Türkiye’de en yüksek işsizlik oranına sahip iller sıralamasında 13. sırada yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024b).

Tablo 4: İl Düzeyinde İstihdam ve İşsizlik Oranları

Oranlar	2022	2022 Sıralama	2023	2023 Sıralama
İş Gücüne Katılma Oranı (%)	57,5	6	49,8	56
İstihdam Oranı (%)	50,2	22	43,8	62
İşsizlik Oranı (%)	12,7	18	12,1	13

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024b.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre 2023 yılı Aralık ayı itibarıyla Muş ilinde aktif sigortalı sayısı 63.217’dir. Bu çalışanların 38.200’ü 4a kapsamında, 7.788’i 4b kapsamında ve 17.229’u 4c kapsamındadır (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2024).

5 Dış Ticaret

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Muş ilinde 2022 yılında ihracat 203 milyon dolar, ithalat ise 259 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına ihracat 2022 yılında 508 dolar olurken kişi başına ithalat 649 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin kişi başına ihracat (2.980 \$) ve ithalat (4.265 \$) verileri ile karşılaştırıldığında Muş ilindeki değerlerin oldukça düşük kaldığı görülmektedir.

Tablo 5: Dış Ticaret Verileri

Dış Ticaret Verileri	2021	2022
Toplam İhracat (bin \$)	119.412	202.821
Toplam İthalat (bin \$)	83.545	259.207
Dış Ticaret Hacmi (İhracat + İthalat bin \$)	202.957	462.028
Dış Ticaret Açığı (İhracat - İthalat bin \$)	35.867	-56.386
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı ((İhracat/İthalat)*100)	142,9	78,2
Kişi Başına İhracat (İhracat/Nüfus) (dolar)	295	508
Kişi Başına İthalat (İthalat/Nüfus) (dolar)	206	649

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2024).

Kişi başına ihracat ve ithalat, TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Ticaret Bakanlığı faaliyet illerine göre ihracat verilerini yayımlamaktadır. Bu veriler ihracatçı firmaların kanuni merkezleri bazında açıklanan veriler ile karşılaştırıldığında farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Faaliyet illerine göre Muş ilinin ihracat tutarı 2022 yılında 2,10 milyon dolar; 2023 yılında 2,25 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2024). Bu veriler dikkate alındığında Muş ilinde kişi başına ihracat tutarının 2022 yılında 5 dolar ve 2023 yılında 6 dolar olduğu hesaplanmıştır.

6 Turizm Göstergeleri

Muş ili son yıllarda özellikle Malazgirt Zaferi kutlaması ile ulusal medyada kendine yer bulmaktadır. Doğal ve tarihi güzellikleri ile yeterince tanıtılamamış olan Muş'un turizm potansiyelini yeterince kullanamadığı söylenebilir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2023 yılında Muş ilinde işletme (Bakanlık) belgeli tesislerde ortalama kalış süresi 2,27 gece olarak gerçekleşmiştir. Yabancı turistlerde bu süre 1,70 iken yerli turistlerde ise 2,27 olmuştur. Türkiye'de ortalama kalış süresi 2,63 gecedir. Muş ilinde söz konusu tesislerde toplam

geceleme 164.492 olarak gerçekleşmiştir. Doluluk oranı toplamda %17,86 seviyesinde gerçekleşmiştir. En yüksek doluluk oranına sahip ilçeler, Malazgirt (%21,24) ve Merkez (%21,10) ilçeleridir.

Tablo 6: 2023 Yılı İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri

	Tesis Geliş Sayısı			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Bulanık	1	7.239	7.240	19,00	2,03	2,03	0,02	17,54	17,56
Malazgirt	11	8.860	8.871	1,00	1,00	1,00	0,03	21,22	21,24
Merkez	862	46.331	47.193	1,38	1,49	1,49	0,36	20,75	21,10
Hasköy	9	4.513	4.522	1,11	7,03	7,02	0,00	14,17	14,17
Korkut	-	179	179	0,00	1,77	1,77	0,00	0,88	0,88
Varto	26	4.528	4.554	12,31	8,46	8,48	0,16	18,90	19,06
Toplam	909	71.650	72.559	1,70	2,27	2,27	0,17	17,69	17,86

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2024.

Belediye belgeli konaklama tesislerinde 2022 yılında ortalama 2,62 gece kalınmıştır. Yabancı turistlerde bu oran 1,03, yerli turistlerde ise 2,63 olarak gerçekleşmiştir. Ortalama kalış süresinin en yüksek olduğu ilçe 28,50 ile Hasköy ilçesidir. Doluluk oranı en yüksek olan ilçeler ise Bulanık (%35,34) ve Merkez (33,99) ilçeleridir. Söz konusu tesislere gelen yabancı sayısı 88, yerli sayısı 33.351 olup toplam geliş sayısı 33.439'dur. Bu tesislerde toplam geceleme 87.702 olmuştur.

Tablo 7: 2022 Yılı Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri

	Tesis Geliş Sayısı			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Bulanık	5	5.900	5.905	1,40	2,75	2,75	0,02	35,33	35,34
Malazgirt	-	3.823	3.823	0,00	2,27	2,27	0,00	21,44	21,44
Merkez	83	20.983	21.066	1,01	2,41	2,40	0,06	33,93	33,99
Hasköy	-	140	140	0,00	28,50	28,50	0,00	29,17	29,17
Varto	-	2.505	2.505	0,00	3,28	3,28	0,00	26,89	26,89
Toplam	88	33.351	33.439	1,03	2,63	2,62	0,03	31,35	31,38

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2024.

7 Sanayi Göstergeleri

Muş ilinde Merkez ilçede bir adet organize sanayi bölgesi (OSB) aktif olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşunun (OSBÜK) verilerine göre Muş OSB’de 45 parsel bulunmaktadır. Muş OSB’de 43 parsel tahsis edilmiştir.

Tablo 9: Muş İli OSB Verileri

OSB Ünvanı	Muş
OSB Türü	Karma
Fiili Durumu	İşletmede (Faaliyette)
Kuruluş Onayı Veren Bakanlık	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
OSB Alanı (Hektar)	90
Toplam Parsel Sayısı	45
Tahsis Edilen Parsel Sayısı	43
Tahsis Edilecek Parsel Sayısı	2
Üretim Yapılan Parsel Sayısı	16
İnşaatı Devam Eden Parsel Sayısı	12
Diğer Parseller	15

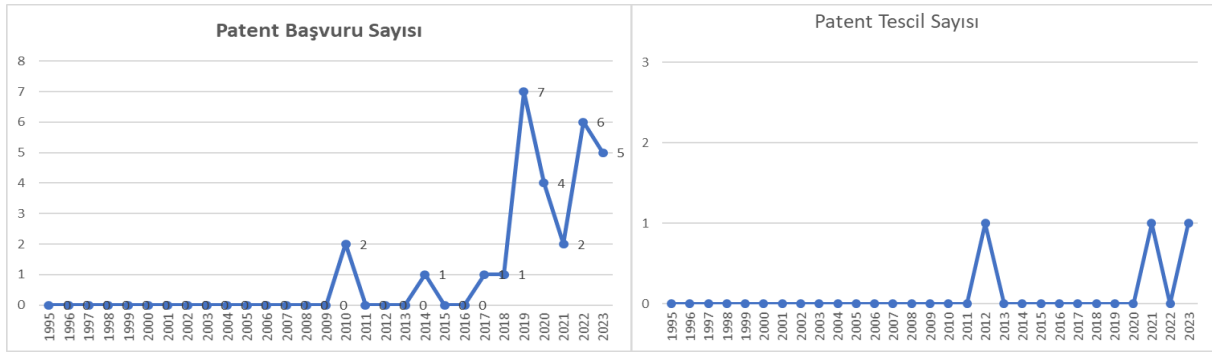
Kaynak: Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu, 2024.

Türk Patent ve Marka Kurumu verileri incelendiğinde, son birkaç yıl içerisinde Muş ilinden yapılan patent başvuru sayısında artış yaşandığı ama hala yetersiz olduğu görülmektedir. Muş ilinden 2010 yılında 2 adet patent başvurusunun yapıldığı, 2014 yılına kadar patent başvurusunun olmadığı, 2014 yılında 1 adet başvurunun yapıldığı ve tekrar 2017 yılına kadar başvuruların durduğu görülmektedir. 2017 ve sonrasında sürekli patent başvurusu yapılmıştır. En fazla patent başvurusu; 7 başvuru ile 2019 yılında ve 6 başvuru ile 2022 yılında yapılmıştır. 2023 yılında 5 patent başvurusu yapılmıştır. 2012, 2021 ve 2023 yıllarında birer adet olmak üzere toplam üç adet patent tescili gerçekleşmiştir. (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a).

Muş’ta beş adet olan küçük sanayi sitesi (KSS); Merkez, Malazgirt, Bulanık ve Varto’da yer almaktadır. Toplam 636 iş yerine hizmet veren KSS’ler, 1792 kişiye istihdam sağlamaktadır. En fazla iş yeri; 345 adet ile Muş Merkez KSS’de, sonra 100 iş yeri ile Muş Merkez 2 No’lu KSS’de bulunmaktadır. KSS’lerdeki doluluk oranı %100’e yakındır.

Muş’ta iki adet tekstilcent hizmet vermektedir. Muş Sungu Tekstilcent’te 13 parselde, 8 binada 6 firma faaliyet göstermekte ve yaklaşık 690 kişiye istihdam sağlanmaktadır. Muş Sultan Alparslan Tekstilcent’te ise 6 binada 6 firma faaliyet göstermekte ve yaklaşık 1.015 kişiye istihdam sağlanmaktadır.

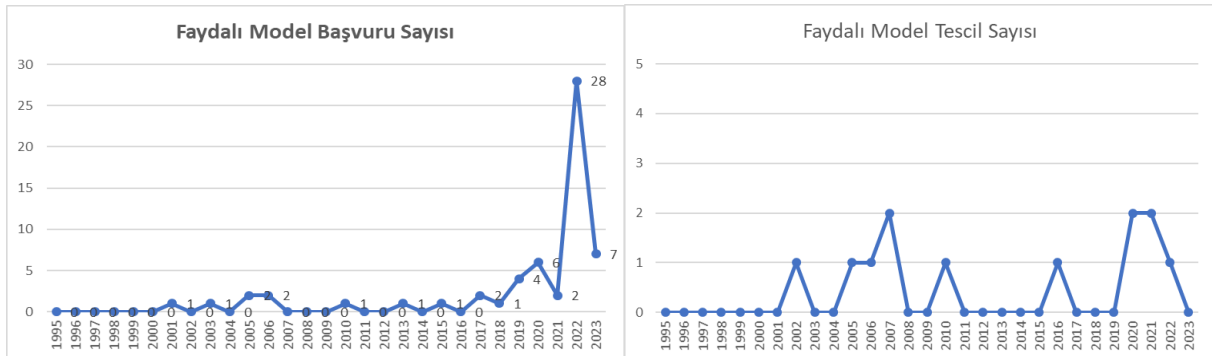
Şekil 11: Patent Başvuru ve Tescil Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a.

Muş ilinden yapılan faydalı model başvuru sayında son yıllarda gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Faydalı model başvuru sayısı 2022 yılında 28'e ulaşmıştır. 2002-2023 yılları arasında 12 adet faydalı model tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a).

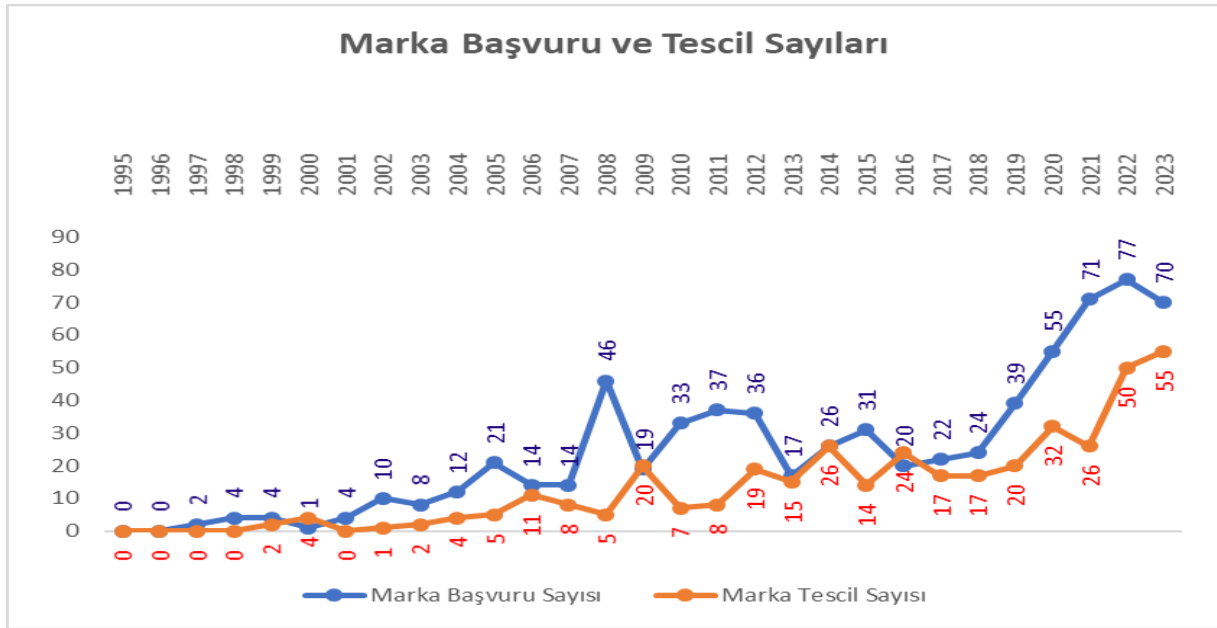
Şekil 12: Faydalı Model Başvuru ve Tescil Sayısı

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a.

1995-2023 yılları arasında Muş ilinde gerçekleşen marka başvuru sayısı 717 olurken 392 adet marka tescili gerçekleşmiştir. Son yıllarda yıllık marka tescil sayısı 50'nin üzerindedir. (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a).

Şekil 13: Marka Başvuru ve Tescil Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a.

2016-2023 yılları arasında 180 adet tasarım başvurusu yapılmış olup bunların 150 adedi tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a). En fazla başvurunun yapıldığı 2022 yılında, başvurusu yapılan 125 tasarımın 100'ü tescil edilmiştir. Türk Patent ve Marka Kurumu coğrafi işaret verilerine göre, Muş'un 4 adet mahreç işareti almış coğrafi işaretli ürünü bulunmaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024b).

Tablo 8: Coğrafi İşaretli Ürün Listesi

Sıra No	Coğrafi İşaretin Adı	Tescil Yılı	Türü	Ürün grubu
1	Muş Eski Kaşarı	2023	Mahreç İşareti	Peynirler
2	Muş Köftesi	2021	Mahreç İşareti	Yemekler ve Çorbalar
3	Muş Çorti Aşı (Yemeği)	2019	Mahreç İşareti	Yemekler ve Çorbalar
4	Muş Çorti Turşusu	2017	Mahreç İşareti	İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024b.

Raporun hazırlandığı tarih itibarıyla Muş Balı'nın coğrafi işaret başvuru süreci devam etmektedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024c). Muş Balı'nın coğrafi işaret alım sürecine Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı mali ve teknik destek sağlamaktadır.

8 Eğitim Göstergeleri

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2022-2023 eğitim döneminde Muş ilinde; 366 adet okul olan okul öncesinde 11.641 öğrenci, 418 adet olan ilkokulda 35.215 öğrenci, 188 adet olan ortaokulda 38.671 öğrenci ve 62 adet olan ortaöğretimde 39.499 öğrenci bulunmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024). Muş Alparslan Üniversitesinde 5.777 ön lisans, 7.245 lisans, 887 yüksek lisans ve 60 doktora öğrencisi olmak üzere toplam 13.969 öğrenci eğitim almaktadır (Yükseköğretim Kurulu, 2024).

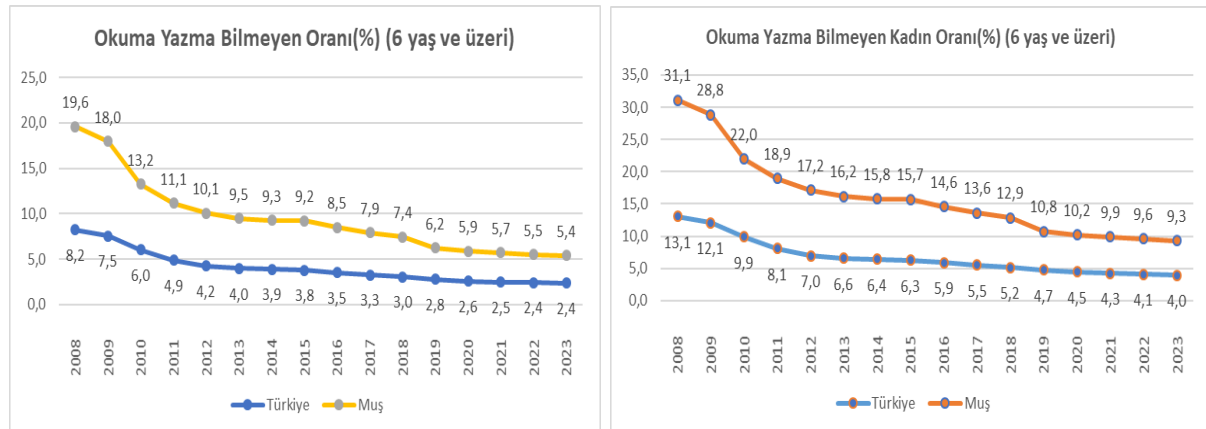
Tablo 9: Okul, Derslik ve Öğrenci Sayıları

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı
Okul Öncesi	366	554	11.641
İlkokul	418	2.379	35.215
Ortaokul	188	1.581	38.671
Ortaöğretim	62	1.187	39.499

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 2024.

2008 yılında Türkiye’de 6 yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyenlerin oranı %8,2 iken Muş’ta %20’ye yakın bir seviyede gerçekleşmiştir. Muş ilinde bu oran hızla gerilemiş ve 2023 yılında %5,4 seviyesine inmiştir. Kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranı 2008-2023 arasında %31’den %9’a gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

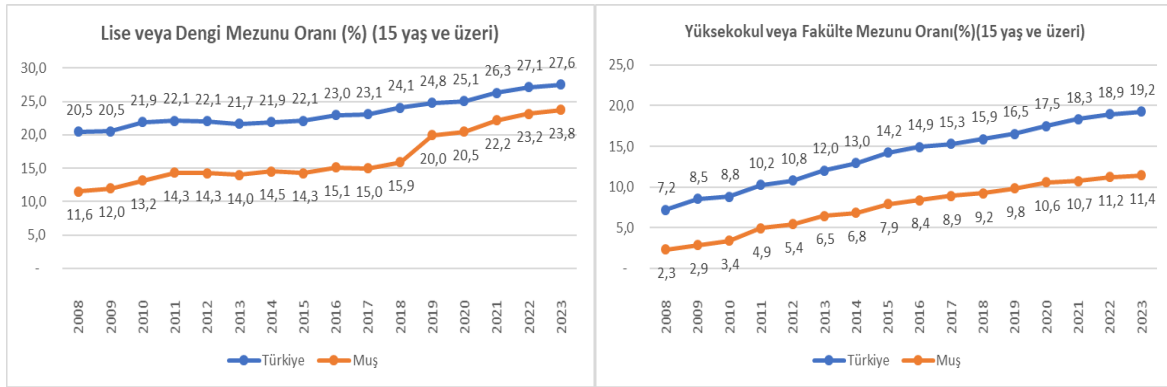
Şekil 14: Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

15 yaş ve üzeri nüfusta lise ve dengi okul bitirenlerin oranı 2023 yılında Muş ilinde %23,8'e, Türkiye'de ise %27,6'ya yükselmiştir. Yıllar içerisinde Muş ve Türkiye ortalaması arasındaki fark azalarak yaklaşık 4 puana gerilemiştir. 2008 yılında 15 yaş ve üzeri nüfusta lise veya dengi kadın mezunu oranı %5,75 iken Türkiye'de %17,1 seviyesindedir. 2023 yılına gelindiğinde Türkiye'de bu oran %23,9 olurken Muş'ta %19,3 olarak gerçekleşmiştir. 15 yaş ve üzeri yüksekokul veya fakülte mezunu oranı 2023 yılında Türkiye'de %19,2, Muş ilinde ise %11,4 seviyesindedir. Kadınlarda bu oran Türkiye için %18,5, Muş için %9,58'dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a). Mezun oranlarında Muş ilinin son yıllarda yüksek bir performans sergilediği görülmektedir. Bunda eğitim altyapısındaki iyileşmeler, ailelerin başta kız çocukların eğitimi olmak üzere eğitime bakış açılarındaki değişim, hane halkı gelirinde artış yaşanması gibi faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Şekil 15: Lise ve Üniversite Mezunlarının Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

9 Sağlık Göstergeleri

Sağlık Bakanlığına göre 2022 yılında Muş ilinde toplam 7 adet hastane faaliyet göstermektedir. Muş'un her ilçesinde birer devlet hastanesi bulunmaktadır. Merkez ilçede bir adet özel hastane hizmet vermektedir. Muş'taki hastanelerin toplam yatak sayısı 755'tir. Türkiye'de 10.000 kişiye düşen yatak sayısı 30,7 iken Muş'ta bu oran 18,9 olup Türkiye ortalamasının altındadır. Muş ilinde 131 aile hekimliği birimi bulunmaktadır. Aile hekimliği birimi başına 3.047 kişi düşmektedir. İlde 18 adet acil yardım istasyonu ve 39 adet acil yardım ambulansı bulunmaktadır. 208 uzman hekim bulunurken toplam 479 hekim faaliyet

göstermektedir. Muş'ta çalışan diş hekimi sayısı 55 iken eczacı sayısı 85'tir. Hastanelerde 903 hemşire ve 228 ebe görev yapmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2024).

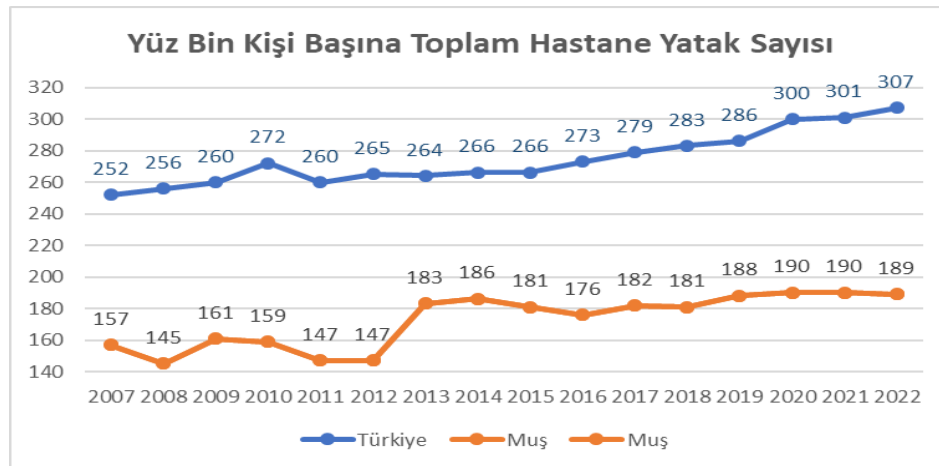
Tablo 10: Sağlık Göstergeleri

Sağlık Göstergeleri	Muş	Türkiye
Hastane Sayısı	7	1.555
Yatak Sayısı	755	262.190
10.000 Kişiye Düşen Yatak Sayısı	18,9	30,7
Aile Hekimliği Birimi Sayısı	131	27.762
Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus	3.047	3.072
Acil Yardım İstasyonu Sayısı	18	3.290
Acil Yardım İstasyonu Başına Düşen Nüfus	22.178	25.921
Acil Yardım Ambulans Sayısı	39	5.735
Acil Yardım Ambulans Başına Düşen Nüfus	10.236	14.870
Uzman Hekim	208	95.600
Pratisyen Hekim	271	53.697
Asistan Hekim	0	45.391
Toplam Hekim	479	194.688
Toplam Diş Hekimi	55	42.359
Eczacı	85	38.981
Hemşire	903	243.565
Ebe	228	59.632
Diğer Sağlık Personeli	817	232.661

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2024.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre yüz bin kişi başına toplam hastane yatak sayısı 2007 yılından 2022 yılına kadar artış göstermiştir. Muş'ta 2007 yılında 157 olan yüz bin kişi başına toplam hastane yatak sayısı 2022 yılında 189 olarak gerçekleşmiştir. Benzer bir artışın Türkiye'de de gerçekleştiği görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Şekil 16: Yüz Bin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı

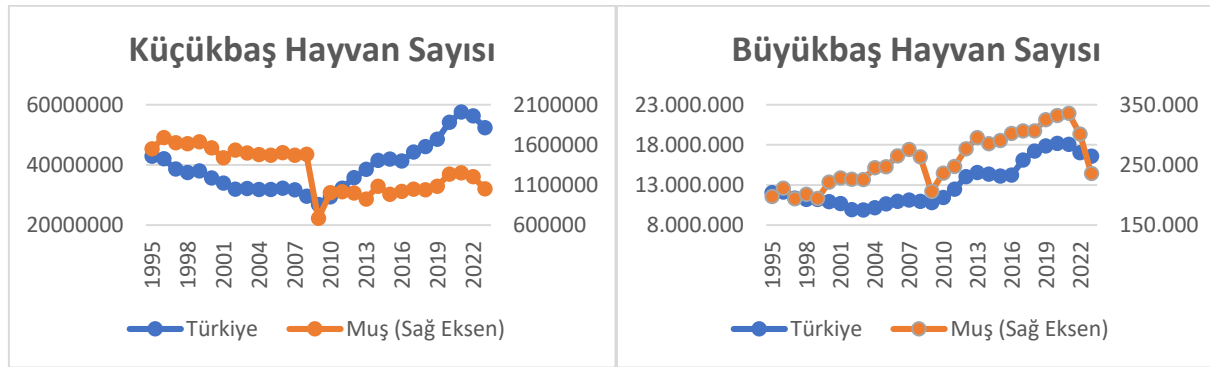

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

10 Tarım Göstergeleri

Muş ilinin ekonomisinde tarım ve hayvancılığın önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle küçükbaş hayvancılıkta Türkiye'nin önde gelen illerinden biri olduğu söylenebilir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2023 yılı verilerine göre, 1.051.461 küçükbaş hayvan varlığı ile Muş, Türkiye'de 13. sırada bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan varlığı bir yandan süt ve kırmızı et sektörleri için girdi sağlarken bir yandan da yem bitkileri üretiminin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Muş ilinde büyükbaş hayvan sayısı 235.507 olup Türkiye'de 23. sırada yer almaktadır. Muş ili 361.738 baş kümes hayvanı varlığı ile 56. sıradadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Şekil 17: Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Sayısı

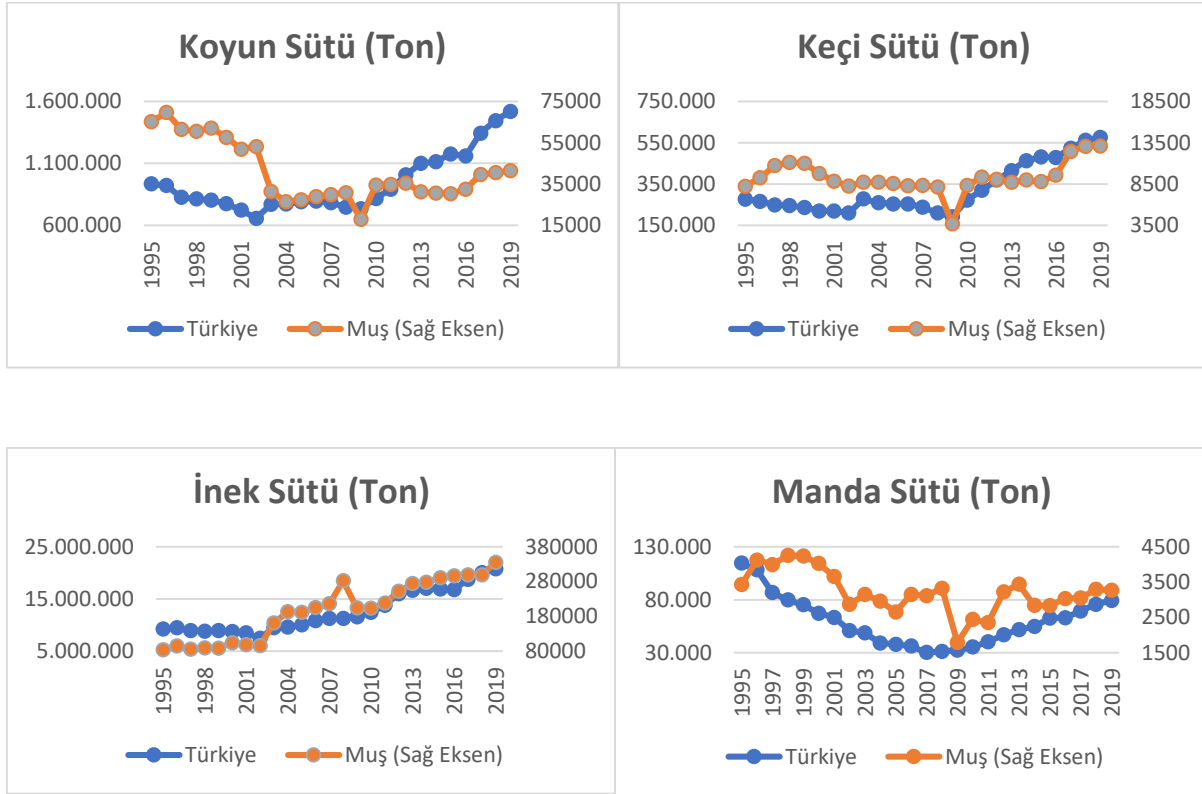
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

2021 yılında Muş ilinin bitkisel üretim değeri 858,5 milyon TL olarak hesaplanmıştır. Canlı hayvanların değeri 2021 yılında 3,8 milyar TL ve hayvansal üretim değeri 2020 yılında yaklaşık 1 milyar TL seviyesindedir. Muş ili; canlı hayvanların değeri bakımından 21. sırada, kişi başına canlı hayvanlar değeri bakımından 8. sırada yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Türkiye İstatistik Kurumunun en güncel verisi olan 2019 yılına göre Türkiye'deki manda sütünün %4,1'i, koyun sütünün %2,7'si, keçi sütünün %2,3'ü, inek sütünün %1,6'sı, Muş'ta üretilmektedir. Muş, inek sütü üretimi ile Türkiye'de 8. sırada; yıllık 3.271 ton manda sütü üretimi ile Türkiye'de 7. sırada yer almaktadır. Muş ilinde 2019 yılında 13.098 ton keçi sütü üretilmiş olup Türkiye'de 13. sırada bulunmaktadır. Muş 582 ton bal üretimi ile Türkiye'nin %1'lik bal üretimi karşılamakta ve Türkiye'de 42. sırada yer almaktadır. 2019 yılı inek sütü üretim miktarı 335.233 ton olarak gerçekleşmiştir. Muş ili inek sütü üretiminde 19. sırada yer almaktadır. Muş ili; 20.799 toplam ördek ve beç tavuğu ile Türkiye'de 5. sırada, 51.766 toplam

hindi sayısı ile 8. sırada, 58.047 toplam kaz sayısı ile ise Kars ve Ardahan'dan sonra 3. sırada yer almaktadır. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

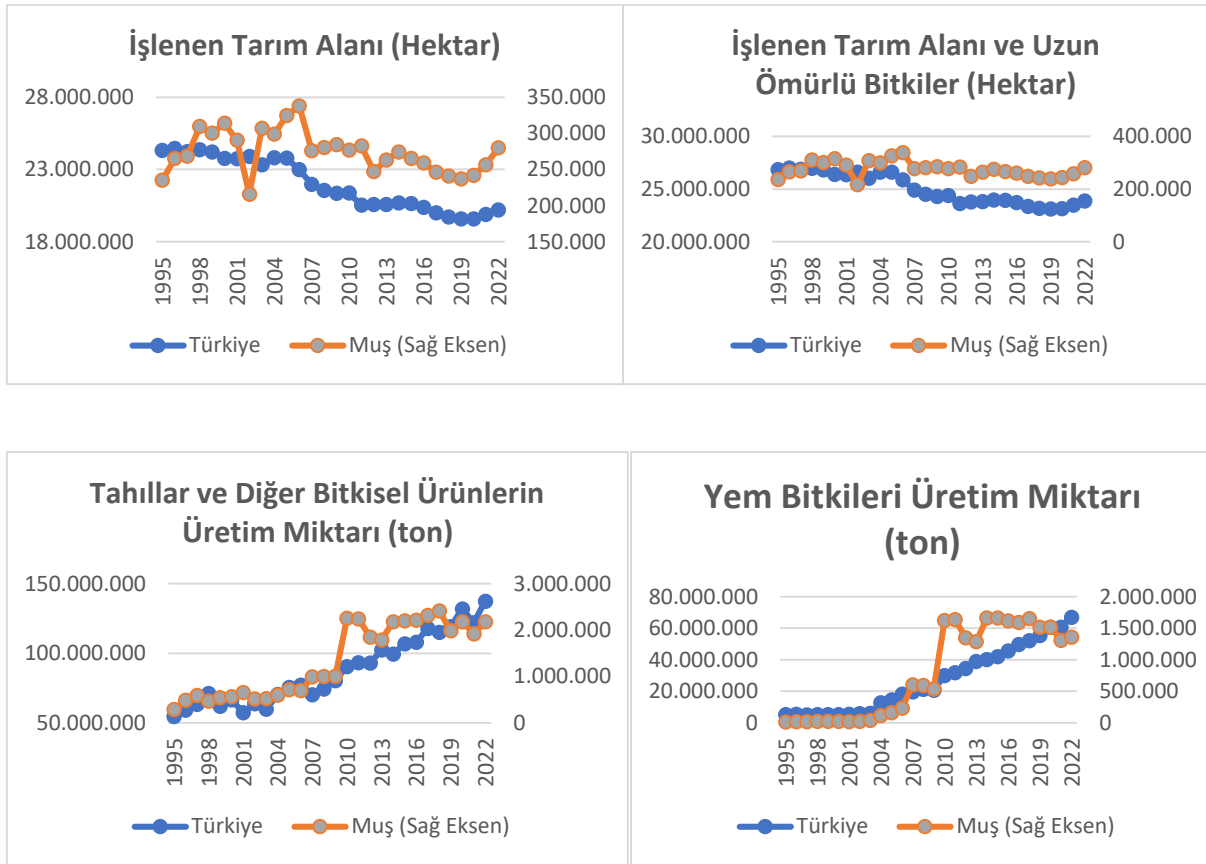
Şekil 18: Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

2022 yılında Türkiye’de işlenen toplam tarım alanı 20,2 milyon hektardır. Muş ilinde işlenen toplam tarım alanı yaklaşık 280 bin hektar olup Türkiye’de işlenen toplam tarım alanına oranı %1,39’dur. Muş’ta 19.045 dekar “meyve, içecek ve baharat alanı”, 60.138 dekar sebze alanı bulunmaktadır. Türkiye’de tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı 2022 yılında toplam 137,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Muş ilinde bu veri yaklaşık 2,18 milyon ton olup Türkiye’deki bitkisel üretimin %1,6’sına denk gelmektedir. Yem bitkileri üretimi 2022 yılında Türkiye’de 67 milyon ton, Muş ilinde ise 1,4 milyon ton seviyesindedir. Bu verilere göre Muş ilinin yem bitkileri üretimi Türkiye’nin %2’sine denk gelmektedir. Muş ili 659.461 ton şeker pancarı üretimi ile Türkiye’de 9. sırada, 11.074 ton beyaz lahana üretimi ile 10. sırada, 185.466 ton karpuz üretimi ile 5. sırada yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a). Hayvan varlığının fazla olması Muş ilinde yem bitkilerinin üretiminin yüksek olmasında başat rol oynamaktadır.

Şekil 19: Tarım Alanı ve Bitkisel Üretim

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

KAYNAKÇA

- İçişleri Bakanlığı. (2024). *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri*. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2024). *Konaklama İstatistikleri*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>. Erişim Tarihi: 17.07.2024.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *Eğitim İstatistikleri*. <https://istatistik.meb.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 09.08.2024.
- Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu. (2024). *Sayılarla OSB'ler*. <https://osbuk.org/view/sayilarlaosb/osbliste.php>. Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Sağlık Bakanlığı. (2024). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2022*. <https://www.saglik.gov.tr/TR-103184/saglik-istatistikleri-yilligi-2022-yayinlanmistir.html>. Erişim Tarihi: 13.08.2024.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019a). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)*. <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019b). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)*. <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2022*. <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2024). *SGK Veri Uygulaması*. <https://veri.sgk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 17.07.2024.
- Ticaret Bakanlığı. (2024). *Faaliyet İllerine Göre İstatistik Tabloları*. <https://ticaret.gov.tr/data/6639d3ca13b876b26075ac38/Faaliyet%20%C4%B0lleri%202024%20Haziran%20Verileri.xlsx/>. Erişim Tarihi: 17.07.2024.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024a). *Bölgesel İstatistikler*. <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/anaSayfa.do?dil=tr>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024b). *İl Düzeyinde İşgücü İstatistikleri, 2023*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Duzeyinde-Isgucu-Istatistikleri-2023-53838&dil=1>. Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024a). *Resmi İstatistikler*.
<https://www.turkpatent.gov.tr/istatistikler>. Erişim Tarihi: 08.08.2024.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024b). *Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri*.
<https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=65>. Erişim Tarihi: 08.08.2024.
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024c). *Veritabanı*. <https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani>.
Erişim Tarihi: 08.08.2024.
- Yükseköğretim Kurulu. (2024). *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*.
<https://istatistik.yok.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 12.08.2024.